

בענין עליה להר הבית בזמנינו

כיון שלאחרונה כמה ממחנה החרדים בחרו לעלות להר הבית מקום משכן השכינה ושהררי הלכות טומאה וטהרה תלויים בו, וטענתם להיתר בפיהם, החלטתי לבדוק מקורות ומקורות האוסרים כדי לבאר הדבר לציבור. ואף שברור הדבר שהמארגנים ויוזמים את העליה להר, אין יראת ה' בלבם ולא ישובו מדרכם, אמנם חלק גדול מההולכים הם אנשים תמימים המקבלים דבריהם וחוטאים בשוגג. תקותי שאחר לימוד הדברים, ידעו התמימים להזהר מליפול ברשתם.

בדקתי מקורות המתירים והאוסרים בהרבה מקומות וספרים. חלק גדול ממראי המקומות נבעו מתשובת המנחת יצחק [חלק ה' תשובה א'] ותשובת הציץ אליעזר [חלק י' תשובה א'], ואף שבדרך כלל לא אזכיר שמם, ידע הקורא מנין שאבתי הדברים.

המקורות הן בראשונים ובאחרונים רבים מאד וחלק מספרים שלא כ"כ מצויים, ועם כל זה טרחתי ללמוד כמעט כל ספר מבפנים, כדי שלא לטעות בהבנת הדברים.

אלו הם הטענות של המתירים לעלות להר הבית

א. שיטת הראב"ד [בהל' בית הבחירה פ"ו הי"ד], שכבר אין קדושת מקום הבית בימינו, מפני שלא קדשו אותו לעתיד אחר כיבוש הנכרים.

ב. אף לשיטת הרמב"ם ורוב ראשונים, שקדושת הבית במקומו עומד גם בימינו, הרי שאפשר לטבול לטהרה ולהכנס לכל שטח הר הבית חוץ ממקום המקדש עצמו. שהרי משנה מפורשת היא [כלים פ"א מ"ח], וכן ברמב"ם [הל' בית הבחירה פ"ז ה"ט] שטמא מת [שאינו לו טהרה בימינו, מפני שאין אפר פרה] אינו אסור אלא ממקום החיל ולפנים.

ג. כיצד ישמרו את עצמם מלהכנס למקום המקדש עצמו? ע"ז סמכו דבריהם על הרדב"ז בתשובה [חלק ב' סי' תרצ"א, ומעין זה גם בסי' תרל"ט], שמקום המקדש ידוע במדויק, מפני שאבן השתיה שהיה במקום הארון בקודש הקדשים [כמשנה יומא דף נ"ג ב'], הוא אותו האבן המצוי בתוך מקום תיפלת המוסלמים "כיפת הסלע" [מסגד עומר] והקרוי בלשונם "אל סכארה". ואם יודעים מקום הארון קל לחשבן שאר מקום העזרות ע"פ המשניות במדות [פרק ב' ופרק ה'].

ד. הרדב"ז בתשובה [שם] כתב להדיא שמותר להכנס אחר טבילה כראוי, ובזהירות ממקום המקדש עצמו.

ה. המאירי [בשבועות דף ט"ז א'] מביא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד אם עדיין יש קדושה במקום הבית בזמנינו, וגומר בזה"ל "והמנהג פשוט ליכנס שם לפי מה ששמענו". כלומר שהמנהג הנהוג בירושלים בזמן המאירי היה לעלות להר הבית [ושהלכה כראב"ד].

ו. הגאון ר' משה פיינשטיין [באגרות משה או"ח חלק ב' סי' קי"ג], כותב שאם אדם נטהר כדין יכול אף בזמן הזה לעלות להר הבית, אם יזהר מליכנס למקום העזרה.

ז. תמונה של הר הבית מלפני כ-150 שנה מראה שהר הבית הידוע כיום, שהוא כולו מרוצף וישר, לא היה כך אז, אלא שהיה מקום מוגבה נפרד, ולדעתם אלו הם גבולות המקדש המקורי, ושחוף למתחם זה ניתן ללכת בכל מקום.

ח. אגרת מהרמב"ם [מובא בספר חרדים שער התשובה פ"ד] משנת ד' אלפים תתקכ"ג כשנסע הרמב"ם לירושלים שכותב "שנכנס לבית הגדול והקדוש והתפלל שם". ולמדו מכאן שהתיר הרמב"ם לעצמו להכנס להר הבית.

ט. יש מקומות בתלמוד שמשמע שתנאים עלו להר הבית. כגון [סנהדרין י"א ב'] רבן גמליאל ישב על מעלה

בהר הבית, או במכות [כ"ד א'] וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך... כיון שהגיעו להר הבית [אף שלא ברור מהלשון שעלו להר עצמו, ואפשר שרק לידו].

י. סוף סוף, אפי' לשיטת המתירים לעלות, הרי אין חייבים לעלות, ומה המצוה? ראיתי שכותבים ג' דברים: הראשון, כדי לזכות במצות מורא מקדש. וכיון שבמשנה [ברכות נ"ד א', וברמב"ם בית הבחירה פ"ז ה"ב] פירטו את המורא "ולא יכנס להר הבית במקלו, ובמנעלו, ובפונדתו [חגורת כסף, ארנק], ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא [קיצור דרך] ורקיקה [לירוק שמה]" – כל אלו דברים שההקפדה עליהם אפשרית רק בהר הבית עצמו, לכן צריך לעלות כדי לזכות ולקיים.

יא. הדבר השני, כמו בקבר רחל, אחרי הסכם אוסלו הידוע, שהתחייבו הערבים לתת דריסת רגל ליהודים לקבר רחל, ולא קיימו דבריהם, הלכו המוסרים נפשם והתעקשו לבוא עד שהממשלה דאגה למעבר בטוח ומסודר, וב"ה היום כל אחד יכול להתפלל שם. כמו כן הם רוצים לגרום בהר הבית.

יב. הדבר השלישי, אומרים שהם יתחילו לבנות בית שלישי.

דעת האוסרים העלייה לבר הבית

א. בענין שיטת הראב"ד

◊ הקשו באחרונים [מהר"י בכר דוד בספר דברי אמת סוף קונטרס יו"ד] אם הלכה כראב"ד, הלא יהיו במות היחיד מותרים בזמן הזה? וזה ודאי לא שמענו.

◊ עוד צריך לשאול את העולים להר, אם הלכה כראב"ד ואין בו קדושה כלל, למה יעלו לשם, והרי אינו אלא מגרש ריק ללא שום קדושה, וכמו מקום קרקע המשכן בגלגל, שילה, נוב וגבעון, שאין לאיש הוא אמינא "לעלות" שם.

◊ הרדב"ז [בפירושו לרמב"ם בית הבחירה פ"ו הי"ד] העיר על לשון הראב"ד – "אבל לירושלים ולמקדש לא אמר לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי כבוד ה' לעולם כן נגלה לי מסוד ה' ליראיו לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת" וכתב כך "אם נגלה הדבר בסוד ה' ליראיו אני מאמין, אבל לא הייתי סומך על עצמי ליכנס למקדש ואפילו היה נגלה אלי כי הייתי אומר לא בשמים הוא". וביביע אומר [יו"ד חלק ה' סי' כ"ו] מביא שכ"כ החיד"א שלא לסמוך על גילוי מהשמים אפי' להחמיר בהלכה. וק"ו כאן שהוא להקל בדיני כרת.

◊ כתבו רוב פוסקים [כ"כ בציץ אליעזר שם], שגם הראב"ד עצמו שכתב שלא קדשו אותה לאחר כיבוש העכו"ם, אינו אומר אלא שאין בו עונש כרת אבל לאו יש בו, ואסור הוא מן התורה, ויש שכתבו [משפט כהן סי' צ"ו] שהוא לכה"פ אסור מדרבנן. ומשמעות לשון הראב"ד הוא כן, "אין בו כרת" – אבל לאו יש בו.

◊ עוד כתבו הפוסקים שגם לשיטת הראב"ד שפקע קדושת המקום ע"י כיבוש הנכרים, כשישראל כובשים חזרה מן הנכרים, חזרה קדושה למקומה מיד. והיום, מאחר שהוא כבוש ביד ישראל, גם הראב"ד יסבור שקדושתה חזרה למקומה.

◊ הראב"ד הוא שיטת יחיד, כמש"כ בשו"ת בנין ציון [בישנות סי' ב']. ואף שלכאורה המאירי דעתו כמוהו, עיין להלן מה שנכתוב בענין. וכן יש שיטת הרמב"ן בספר המלחמות [פרק רבי ישמעאל בעבודה זרה, דף ס"א א' ברי"ף] שנראה דעתו כמו הראב"ד. ועיין במהר"י בכר דוד [שם] שפירש דעת הרמב"ן שהאבנים מכתלי המקדש יצאו לחולין ולא קרקע של מקום המקדש והר הבית.

דעות הראשונים [שמצאתי] כמו הרמב"ם שקדושת הר הבית במקומה עומדת:

ריב"א [בתוס' ד"ה "בשילה ובית עולמים" ביומא מ"ד א'], רבינו שמשון [פ"ו שביעית מ"א], סמ"ג [מצוות עשה קס"ג], ספר התרומה [בהלכות ארץ ישראל, עמוד תקפ"א בהוצאת מכון ירושלים], תוס' הרא"ש [יבמות פ"ב ב'], הר"א ממיץ [בספר יראים סי' שכ"ה], החינוך [מצוה קפ"ו, שס"ב ושס"ג], ריטב"א [מגילה דף י'] אגודה [ריש פ"ב שבועות, סעיף ד'], תשב"ץ [בשו"ת חלק ג' סי' ר"א], כפתור ופרח [פרק ו'], מהרי"ל [בהל' יום הכיפורים, כתב שבני חו"ל מתפללים להתכפר על בני א"י אם טמאו המקדש], רש"י [עבודה זרה י"ג ב' ד"ה "ונשחטיה מישחט", כן הוכיח מהר"י בכר דוד מדבריו], ריא"ז [כן הביא במהר"י בכר דוד

בשם קונטרס הראיות], ר"ן [כן הביא במהר"י בכר דוד בשם שו"ת מהר"ם גלאנטי], תוס' [שבועות י"ד ב' ד"ה "ונעלם"].

דעות הפוסקים [שמצאתי] כמו הרמב"ם:

טור [י"ד סי' של"א], שולחן ערוך [י"ד סי' של"א סעיף קמ"ב, לגבי וידוי מעשר, שלא כהראב"ד פ"א מעשר שני ה"ד], מגן אברהם [או"ח תקס"א סק"ב], מגיד מראשית [בקונטרס דרך הקודש], מהר"י בכר דוד [בספר דברי אמת סוף קונטרס י"ד], שו"ת בנין ציון [בישנות סי' ב'], שו"ת אבני נזר [י"ד סי' תמ"ט, ת"נ], שו"ת בית רידב"ז [סי' ל"ח], משפט כהן [סי' צ"ח], שערי צדק [לבעל חיי אדם, שער משפטי הארץ פ"א סי"ג], פאת השולחן [הלכות ארץ ישראל פ"ג סעיפים ח'–י"ב ובית ישראל סעיף קטן כ"ח], שו"ת מהרי"א הלוי [או"ח סי' פ"ח], מהרש"ם [בדעת תורה ח"ו על או"ח תקס"א], ליקוטי הלכות לח"ח [פ"ג זבחים, דף ק"ז], משנה ברורה [תקס"א סעיף ה'].

◊ ולמסקנה, חוץ מזה שהראב"ד הוא דעת יחיד, כבר פסק הפוסק אחרון, גם במשנה ברורה וגם בליקוטי הלכות שהלכה כהרמב"ם וקדושה במקומה עומדת, ותו לא מידי. ולכאורה אין אפי' לצרף דעת הראב"ד כסניף להיתר.

ב. בענין להיטהר במקוה ולהכנס להר הבית ולהשמר ממקום המקדש

◊ אמנם נכון שטמא מת מותר להכנס להר הבית אבל זב ובעל קרי אסורים בלאו מן התורה. ואמת שבעל קרי נטהר במקוה, אבל יש עליו כל חומר הלכות טבילה; כגון, מקוה הראוי לטבילת נשים [הרבה מקואות שנבנו לגברים, סמכו על קולות מפני שאין מטרתו אלא לתקנת עזרא לתלמוד תורה], קפידא מחציצות [שאינן הגברים רגילים לנהוג בהם], ויתכן שאף יש בו דיני חפיפה בחמים.

◊ ואם הוא זב, טבילה במקוה לא תטהר אותו, אלא צריך ספירת ז' נקיים [כמפורש בכתוב, ויקרא ט"ו י"ג, וְכִי יִטְהַר הַזָּב מִזִּבּוֹ וְסָפַר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים לְטַהֲרָתוֹ, וְכֵן נִפְסַק בְּרַמְבַּ"ם מְחוֹסְרֵי כִפְרָה פ"ג ה"א], [ואחר ההכנות הראויות] לטבול במי מעיין [כמפורש בכתוב שם, וְרָחַץ בְּשֵׁרוֹ בְּמֵי חַיִּים וְטָהַר וְכֵן נִפְסַק בְּרַמְבַּ"ם מְחוֹסְרֵי כִפְרָה פ"ב ה"ו, ובמקואות פ"א ה"ה] [או בנהר הבא ממי מעיין]. וכיון שאין אנו יודעים ומכירים היום בזיבה, על כל אחד לחשוש ולהקפיד על מי מעיין. וכבר כתב ה"חזון נחום" ואחריו החזיקו פוסקי זמנינו [מנחת יצחק חלק ה' תשובה א' וציץ אליעזר חלק י' תשובה א'], שמעיקר דין תורה לכולם יש דין זב, ואינם נטהרים אלא בטבילה במי מעיין. ולא שמענו על העולים להר הבית שמקפידים על ספירת ז' נקיים וטבילה במי מעיין, ונמצאו כולם בחזקת טומאת זיבה ונכשלים בלאו דאורייתא.

◊ ואף אם יקפיד לטבול במי מעיין [או בעל קרי במקוה], עדיין הוא טבול יום עד השקיעה. וטבול יום אסור להכנס לשטח עזרת נשים [בנוסף לעזרה שהוא בכרת]. ולשיטת רש"י [יבמות ז' ב' ד"ה למחנה לויה], וכן פסק כמותו בכפתור ופרח [פרק ו'], וכן פסק אחריו הרמ"ע מפאנו [תשובה כ"ה ג'] הוא אסור בכל תחום הר הבית. ולא שמענו על העולים להר הבית, שיטבולו וימתינו למחרת.

◊ ואף אם יקפיד לטבול ולהמתין למחרת, לא יצא ידי שיטת המגן אברהם [סי' תנ"ז ס"ק ח'] והחתם סופר [חלק ו' סי' ל"ג], שחוששים בזמן שהאיש מטיל מים שמא ראה מים חלוקים או עכורים [כמשנה מקואות פ"ח מ"ב] והוא נטמא מיד מספק זיבה, וא"כ אין לעלות להר אלא מיד אחר הטבילה במי מעיין ולפני שיטיל מים. וזה הרי דבר שאי אפשר בציבור גדול העולה להר, שכולם יספיקו לטבול, לעלות ולרדת מן ההר לפני שיצטרכו להטיל מים. ומה עוד, לשיטת רש"י שכל ההר אסור לטבול יום, איך יוכל אדם לטבול היום, ולעלות למחר בלי שיטיל מים בינתיים?

◊ ועוד כתב בספר מעשי למלך [בהל' בית הבחירה פ"ז הט"ו] שחוששים למ"ד [בגמ' זבחים י"ז ב'] שמחוסר כיפורים של זב, דינו כזב. וכל מי שהיה זב [וודאי לפשטות הפוסקים שכולנו זבים] הוא מחוסר כיפורים עד שיבנה המקדש. וא"כ אין שום דרך להטהר עד שיבא שילה, וכולם אסורים לעלות להר.

◊ עוד כתב בספר המנהיג [דיני תפילה עמוד קי"ד ד"ה ובתשובות הגאונים], שאין מועיל לטבול לטומאה קלה כל זמן שעדיין יש עליו טומאה חמורה, וקודם צריך להסיר החמורה. ובה"ז שכולנו טמאי מתים [טומאה חמורה] אי אפשר לטבול לטומאת קרי הקלה. ומה שאנו טובלים לקרי, הוא משום תקנת עזרא לתלמוד תורה, ואינו מסיר הטומאה.

◊ נשים העולות להר, אם הם נדות, אסורות, ובזמן טהרה, הנשואות נבעלות, וג' ימים מעת לעת יש להם דין

פולטת ש"ז, שהוא כבעל קרי ואסורות לעלות [כ"כ במנחת חינוך מצוה ק"פ סק"ו]. ואם חוששים למ"ד [בגמ' זבחים י"ז ב'] שמחוסר כיפורים של זב, דינו כזב, הרי כל הנשים מוחזקות כזבות, מפני שאין יודעות להבדיל בין נדה לזבה בזה"ז. וכן רוב הנשים יולדות. והזבה והיולדת הן מחוסרות כיפורים עד שיבנה המקדש.

ג. בענין השמירה ממקום המקדש עצמו, ודעת הרדב"ז בזה

הרדב"ז כתב כדבר פשוט ומוכן שהאבן המצויה תחת כיפת הסלע המוסלמי, הוא אבן השתיה שבמקום הארון בקודש הקדשים [כמשנה יומא דף נ"ג ב']. וכן הסכים אתו הגאון ר' יחיאל מיכל טקוצינסקי [בעיר הקודש והמקדש חלק ד' פרק א'], וכותב שם שהיא קבלה בידי ישראל והאומות.

והרבה שאלות וספיקות מתעוררים בענין:

◇ הסלע כפי שנגלה היום הוא 17 מטר על 13 מטר [לכה"פ 28.33 אמות על 21.66 אמות], גדול יותר מכל קודש הקדשים שהיה 20 אמות על 20 אמות. ועוד הרבה ממנו ממשיך הלאה תחת לקרקע. וגם יורד לעומק הקרקע ויש בו מערה ומחילה וכו'.

◇ הוא גבוה מעל הארץ עד כשתי מטר, ובמשנה שם כתוב שעלה רק ג' אצבעות.

◇ הקשה בספר עבודה תמה [לג"ר חיים נתנון – בנעילת שערים, לקראת הסוף] אם באמת סלע זה הוא מקום הארון, למה היו צריכים לג' נביאים [זבחים ס"ב א'] להעיד להם על מקום המזבח, הלא יכלו חז"ל למדוד ממקום הארון?

◇ גם מקומו אינו מסתדר במדידה עם כתלי הר הבית, אף עם המזרחי והמערבי שהם לכאורה במקום הנכון [לפי מדידת 500 אמה ביניהם], וודאי שלא עם הדרומי והצפוני שהמרחק ביניהם גדול בהרבה [כמעט כפול] מ 500 אמות.

◇ הקשה בשו"ת בנין ציון [בישנות סימן ב'] על מש"כ הרדב"ז שצריך לשער שיהי' בינו לבין הכיפה יותר מי"א אמה, וזה תימא שהרי הי"א אמה היו מכותל העזרה עד כותל ההיכל ומתחלת כותל ההיכל עד חלל בית ק"ק היו ד' כותלים שרחבן עם המקום פנוי י"ז אמות כמבואר במס' מדות, ואח"כ הי' חלל בית ק"ק כ' אמה ובאמצעו הי' האבן השתי', א"כ ממקום אבן השתי' עד סוף כותל העזרה הי' קרוב לשלשים ושמונה אמות, והניח בצ"ע.

◇ הרדב"ז [שם בתשובה תרצ"א] סתר דבריו, שכתב שמקום העזרה מגיע עד כותל דרומי הצמוד לעמק יהושפט [הוא הכותל העומד עד היום בצד דרומי], והוא בריחוק מקום גדול מכיפת הסלע. [ואגב, העולים בימינו להר הבית נכנסים ליד כותל דרומי, והם תלו ההיתר בדברי הרדב"ז, והוא עצמו כותב ע"ז לאיסור].

ולכן באמת רבו החולקים: יש שכתבו שאבן זו היא אבן היסוד למזבח, ויש שכתבו שהיא אבן הטוען [המוזכר בגמ' בבא מציעא כ"ח ב'], ויש שסתם פקפקו ואמרו שאין זו אבן השתיה אלא אבן בעלמא. ולכל שיטות אלו, אין לנו מאבן זה שום ידיעה על מקום המקדש.

עוד כתב בעבודה תמה [שם], "כדי לעשות מעשה לסמוך ע"ז הלכה למעשה [היינו לסמוך על האבן בשביל לברר מקום המקדש] צריך ידיעה ברורה ועדות נאמנה ומסירה גמורה איש מפי איש שיעידו על האבן השתיה עצמו כי הוא זה, דהיינו להראות באצבע על האבן בעיניו כבדי שיוכל למסור האבן לבן, והרי בודאי שלא דרכה שם רגל יהודי יותר מאלף שנה... שהיו נוהרים לילך שם מפני הטומאה... ועתה מי ראה את האבן מעולם שיעיד עליו? והרי ההר כולו מלא אבנים וסלעים, וכשחפש טורנוסרופוס את ההיכל בודאי שנתגלו כמה אבנים שהיו מכוסים ונתכסו כמה אבנים נמוכים שהיו מגולים קודם וכו'".

כללו של דבר, אין לנו ידיעה ברורה אם אבן זו היא השתיה אם לאו. וגם לאלו שכתבו שהיא השתיה, אינו ברור כלל מאיזה צד או אם מהמרכז שלה היה מקום הארון, ולכן קשה עד מאד לקבוע גבולות ברורים למקדש, ויכול לנוע יותר מ 28 אמות לצדדים, בנוסף ל 38 אמות כפי שהעיר הבנין ציון.

בענין חומות ירושלים והעזרות:

◇ בעיר הקודש והמקדש [חלק ב' פרק ח'] מונה 20 פעמים שנבנו חומות ירושלים. לפעמים בניה ראשונה,

לפעמים אחרי הרס וחורבן, ולפעמים כדי להרחיב ולשנות חומות העיר. הראשון ע"י מלכיצדק מלך שלם [שם בן נתן], ואחרון שבהם ע"י סולטן סלימאן הגדול בן סאלים, שחומותיו עומדים עד היום.

◇ בכל החורבנות והבנינים הללו גם נחרבו חלק מחומות המקדש והר הבית, ונבנו שוב לפעמים בידי ישראל [שהקפידו על מתכונת המקדש] ולפעמים בידי העכו"ם [שעשו העולה על רוחם], ואין אנחנו יודעים בבירור איזה חומה משתייכת לאיזה בנין והמבוכה רבה. בחפירות ארכיאולוגיות מצאו חומות ושאריות חומות רבים, וכן חומות חדשות הבנויות על יסודות ישנים וכדו', ורבו השיטות לבאר מקום הבית והמקדש.

◇ עוד כתבו [ברדב"ז שם, במנחת יצחק שם ובציץ אליעזר שם], שהעכו"ם כשהחריבו הבית "ערו ערו עד היסוד בה" [תהלים קל"ז ז'], חפרו וחרשו ועקרו עד היסודות והורידו את מפלס הבית [שהיה במקום הגבוה בירושלים למקום נמוך יותר] עד שאין לנו שום ידיעה בגבולות המקדש יותר.

◇ אפילו הכותל המערבי, המוזכר כבר במדרש [תנחומא (בבב) שמות פרק י] ושכלל ישראל מתפלל לידו, הביא הגר"מ פיינשטיין [אגרות משה או"ח ב' סי' קי"ג] ג' ספיקות מספר שאילת דוד להגאון ר' דוד מקארלין, אם הוא כותל מערבי של הר הבית, או כותל העזרה שמאחורי בית הכפורת או שמא הוא כותל התא.

◇ אורך כתלי הר הבית היום: כותל מערבי – 488 מטר [בין 1016–813 אמות], כותל מזרחי – 471 מטר [בין 981–785 אמות], כותל צפוני – 321 מטר [בין 669–535 אמות], כותל דרומי – 223 [בין 464–371 אמות]. והרי משנה מפורשת היא [מדות פ"ב מ"א] שהר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה. יוצא א"כ, ששטח הר הבית היום איננו כמו שהיה בזמן המקדש, וחלק ממנו אין בו קדושה כלל, חלק ממנו יש בו דין הר הבית [מקום איסור לאו], וחלק ממנו יש בו דין המקדש [מקום איסור כרת]. הרבה נתחבטו בו ראשונים ואחרונים לברר המקומות, ונשאר הדבר שנוי במחלוקת.

◇ יש שכתבו [פאת השולחן הל' ארץ ישראל ג' בבית ישראל ס"ק כ"ו] שאפילו הצרו העכו"ם מקום הר הבית מהמזרח, ושיפוע ההר היורד מהמזרח מחוץ לחומות הוא מקום האסור לדרוך בו.

◇ בספר משכנות לאביר יעקב [חלק ב' סי' א'] כותב בשם המהרי"ל דיסקין שחומות הר הבית נבנו ע"י בני ישראל מחוץ לתחום ה 500 אמות של הר הבית, וא"כ אין שום אפשרות למדוד מהם ולחשבן חשבונות, שלא ידוע לנו איפה ה 500 אמות המקודשות בפנים. והדברים מפורשים בפסקי תוס' [מדות סי' ה'] "הר הבית היה לצפון ירושלים וההר היה גדול הרבה מת"ק על ת"ק אמה אלא דלא היה קדוש אלא ת"ק על ת"ק אמה".

◇ עוד כתב באדרת אליהו [לגאון המקובל ר' עמנואל ריקן] שבשנת תצ"ח סיבב את העיר ירושלים ג' פעמים ומדד את השערים ומצא שכל אמה במקדש היתה כאמה ושני שלישי, והסיק שאמת המקדש גדולה משל חול, [ובציץ אליעזר הוכיח שזה תואם את שאר המדידות שבמקום המקדש והר הבית היום] וא"כ אף אם נאמר דהאבן הוא השתיה, יתעורר ספק איך למדוד ממנו, ומהו גודל האמה למקום המקדש.

כללו של דבר, אין לנו ידיעה ברורה על מקומות האסורים והמותרים, וכן אין המדות מבוררים, ואף שהעיד בו גדול כהרדב"ז, כיון שחלקו עליו חבריו, לא יצאנו מידי ספק, וספק דאורייתא לחומרא.

ד. דעת הרדב"ז להכנס להר הבית

אמנם נכון הוא שהרדב"ז כתב שבטהרה וטבילה, אפשר להכנס להר הבית, ולהזהר ממקום המקדש. וכבר הארכנו קודם שרבו הספיקות והחולקים בדבר. והכפתור ופרח, שגר בירושלים כארבע מאות שנה לפני הרדב"ז מעיד שכל העם נמנעים מלעלות מחמת הטומאה. ובשו"ת הרמ"ע מפאנו [סי' כ"ה] כתב על בעל כפתור ופרח בזה"ל "וזהו בו, שאדם גדול הוא וכו', מ"מ כל דבריו גבי ביאת מקדש, הם באמת כפתור ופרח".

ה. דעת המאירי

◇ המאירי פסק כמו הראב"ד, ואם כן, נפסקה ההלכה נגדו, ואין להביא יותר ממנו בענין, כמש"כ בדעת הראב"ד.

◇ המאירי סותר את עצמו [במשנה עדיות פ"ח מ"ו], מביא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד ופוסק להלכה למעשה כמו הרמב"ם.

- ◇ גם כתבו האחרונים שאם היה כזה מנהג להיתר בירושלים, יתכן שנעשה שלא כדעת חכמים, ולא היה שם אדם גדול לפסוק להם ההלכה. אמנם, המאירי ששמע מרחוק לא ידע שהוא מנהג שלא ע"פ חכמים.
- ◇ ולכן כתב בצ"ץ אליעזר [שם] שנפל ט"ס בדבריו כאן וצריך לגרוס "והמנהג פשוט לא ליכנס שם לפי מה ששמענו". וכבר כתב החזון איש [מועד סי' ס"ז אות י"ב] שספרים שלא היו מצויים לגדולי הדורות בכל השנים [כגון המאירי שיצא לדפוס לראשונה בזמן החזו"א] אין הגירסא שבהם ברורה לסמוך עליו.
- ◇ ודבר פשוט הוא שאין שמועה רחוקה של המאירי [שגר בפרובנס בדרום צרפת, מה שהיה כימיו נסיעה של חדשים מארץ ישראל] דוחה את עדות הראיה של בן דורו – הכפתור ופרח [שגר בירושלים] המעיד שלא עלו לשם כלל מחמת הטומאה.

ו. דעת הגר"מ פיינשטיין

- ◇ המעיין שם בתשובה יראה שלא שאלו ממנו אם מותר לעלות להר הבית, וגם לא ענה על זה. אלא שאלו אותו מדוע השמיט המחבר את דין מורא המקדש ושלא לרוק בהר הבית מהשו"ע? ורצה השואל לתרץ, מפני שבין כה וכה אין שום אפשרות לעלות, לכן אין זה הלכה למעשה. על זה מגיב ר' משה זצוק"ל, הרי אפשר לעלות בטבילה כדין להר הבית מחוץ לגבולות המקדש. ואף שמסתבר מאד שאם היו שואלים אותו היה אוסר לעלות, אם מחמת כל הספיקות שבטומאה, ואם מחמת שאין יודעים מקום המקדש, אבל עיקר דין מורא מקדש לא בטל, שהרי אם ידע אדם כל פרטי דיני טומאה, וידע מקום המקדש, מעיקר הדין יוכל לעלות.
- ◇ עוד כתב שם הגר"מ בהמשך דבריו שיש ספק אפי' בכותל מערבי אם הוא של חומת הר הבית, או של אחורי בית הכפורת, או כותל התא. מוכח שלא היה ברור גם לו מקום המקדש וא"כ למעשה אי אפשר לעלות.

ז. תמונה של הר הבית

- אלו דברים של ניחוש, ואין איש היודע לומר מי בנה את המקום המוגבה, וההשערות הם מאנשי ביתר עד סולטן סלימאן. ודאי שאין מקום ללמוד מתמונה בעלמא.

ח. אגרת הרמב"ם

- ◇ במנחת יצחק [שם] כתב שתלו בוקי סריקי ברמב"ם. ואם כתב "שנכנס לבית הגדול והקדוש והתפלל שם", ודאי שאינו מכוין למקדש, שהרי היה בחורבנו, וגם פשוט שלא היה נכנס למקום המקדש, כפי שפסק בספרו שהוא חיוב כרת. ולומר שעמד במקום שומם בהר הבית להתפלל וקרא לו הבית הגדול וכו' אין בו שום הגיון. ורצו המתירים לומר [ע"פ הסטוריונים גויים] שהיה בית הכנסת בהר הבית. ולמה שנקבל? ואם כונתו בבית הגדול והקדוש לבית הכנסת, הרי יכול להיות כל בית הכנסת מיוחד, ואולי היה ליד הכותל?
- ◇ בספר לשד השמן [בקונטרס לקדושת המקדש בסוף הספר] מביא מהרימ"ט שהתפלל הרמב"ם בירושלים, ובזמן שאין בית המקדש קיים, קורא לכל העיר הבית הגדול והקדוש. ובצ"ץ אליעזר הביא ראיה לדבר מרש"י [זבחים ק"ז ב' ד"ה וקידשה לעתיד לבא] "והוא לה ירושלים בית הבחירה". וכן הרמב"ם עצמו בפירוש המשניות [פ"ד דראש השנה מ"א, ופ"ג דסוכה מ"י] קורא לירושלים, מקדש. ובנגעים [פי"ב מ"ד] מכנה אותה "מקום עבודה" [היינו תפילה].

- ◇ ובלשד השמן [שם] הוסיף עוד מהרימ"ט, אף אם ירצה מאן דהו לומר שעלה הרמב"ם להר הבית, הרי הוא היה מגדולי ישראל שבכל הדורות, וידע להבחין היטב בגבולות המקדש להזהר מליכנס, וגם מומחה היה בטהרות וידע לשמור עצמו היטב ולטבול כדין וכו', וא"כ באמת הותר לו להכנס, ולכולנו אסור.

ט. תנאים העולים להר הבית

- ◇ בשאילת יעב"ץ [סי' פ"ט] כתב שאין הכי נמי, שעוד היה בידם אפר פרה למי חטאת [כעולא בחגיגה כ"ה א' ונדה

ו' ב' – חברייה מדכן בגלילא], ונטהרו מטומאת מת. גם היו זמן קצר אחרי החורבן והיו בקיאים במקום המקדש שלא כ"כ נשתנה עדיין והיסודות ושאריות החומות עוד היו נראים לעין, וכן שלטו בהלכות טומאה וטהרה.

י. בענין העולים לקיים מצות מורא מקדש

◇ כתב הרמב"ם [בית הבחירה פ"ז ה"ב]: "ולא יכנס לו [להר הבית] אלא לדבר מצוה" – שמע מינה שאין עצם הכניסה מצוה בפני עצמו בשביל מורא מקדש, דא"כ היה מצוה בכל עת שיעלה, ושלא כטענת העולים להר. וא"כ יוצא שאינם עולים לדבר מצוה, ומורא שחשבו להרויח נהפך לאיסור.

עוד ברור, שהעולים להר כמעט שאי אפשר להם לקיים מצוה זו, ועוברים עליה בכל עת, וכדלהלן:

◇ כתב בערוך השולחן [קדשים סי' י"ד סעיף ה'], שדבר פשוט שאסור לדבר בהר הבית דברי רשות [היינו: דברי חולין].

◇ העולים לרובשים מנעלים שאינם מעור – והוא נידון בפוסקים אם מותר [עיין מנחת חינוך מצוה רנ"ד ס"ק ב', מנחת יצחק ח"ג סי' י"ט, עיר הקודש והמקדש חלק ד' פרק ג' וחייושי הר"ל על מדרש רבה בראשית פרשה ס"א אות ז].

◇ העולים מצלמים ומסריטים במצלמות, האם זה מורא מקדש? וכי מה גרע משיחת חולין? והאם זוכרים לכבות פלאפונים, וק"ו שלא לשוחח בהם?

◇ האם הם זוכרים להקפיד שלא לעלות עם חגורת כסף? או עם ארנק בכיס? [אמנם יש שכתבו שארנק בכיס מותר]

◇ ומה עם כל אנשי הבטחון ההולכים אתם, שודאי לא טבלו, ולא מקפידים על מורא כלל, וגם אפי' אינם מקפידים על זהירות ממקום המקדש והכרת, ולולא העולים להר לא היו הם צריכים להכשל בכל אלה. והרי יש פה מכשול לפני עור.

◇ ובאמת, טועים הם בעיקר, שודאי אפשר לקיים מורא מקדש מחוץ להר הבית. ואדרבה, זה שלא עולים כדי שלא להכשל בטומאה בתוכו, הוא הכבוד הגדול למקדש וגילוי המורא היותר נכבד שאפשר.

יא. ריבונות על הר הבית

אין ללמוד הר הבית מקבר רחל מכמה טעמים:

◇ צריך לברר אם באמת עשו כדין בקבר רחל, ואם ע"פ עצת גדולים.

◇ בקבר רחל הרי כל אומות העולם וכן הערבים הסכימו שיתנו דריסת רגל ליהודים במקום, ואח"כ לא עמדו בדבורם. לכן ודאי שלא היה התגרות באומות לדרוש שיעמדו בדבורם.

◇ המבחן, בסוף המאבק, קבר רחל פתוח וכל אחד [חוץ מכהנים] יכול ללכת להתפלל שם. ואם ינצחו במאבק הזה, ויפתחו את הר הבית לכל היהודים, האם הרווחנו? הלא הפסדנו הרבה, וקשה המחטיאו יותר מההורגו [ספרי פרשת תצא פסקא מב, רש"י דברים כ"ג ט].

◇ ועיקר העיקרים, הלא במאבק על קבר רחל לא עברו על ההלכה, ובהר הבית עוברים על לאוים ואולי גם כרת, ולא התירה התורה לעבור על מצות לא תעשה אלא בשביל פיקוח נפש.

יב. בנין הבית השלישי

◇ כתב הרמב"ם [פי"א מהל' מלכים ה"ד] שמלך בית דוד, אחר שיכפה כל ישראל ללימוד התורה וינצח להם במלחמות, הוא [ורק הוא] יבנה להם בית המקדש. [וכל החושב על עצמו שיבנה המקדש, הוא מן המתמיהים].

◇ אמנם שיטת רש"י ותוס' [סוכה מ"א א' ד"ה אי נמי] ועוד ראשונים הוא שמקדש העתיד ירד מן השמים, ואפי' משיח ה' לא יבנה אותו, ואין שום יד אדם מעורב בו.

יג. מנהג ישראל בהר הבית

◊ הרב אשתורי הפרחי – מהראשונים שחי בירושלים בתחילת האלף השישי [בערך 150 שנה אחר הרמב"ם] מעיד [בכפתור ופרח פ"ו] שכבר נהגו אז שלא לעלות להר מחמת הטומאה, והיו נגשים עד הכתלים מבחוץ להתפלל.

◊ באגרת לאביו בשנת ה' אלפים רמ"ח כותב הרב עובדיה מברטנורא [שגר בירושלים, וגם קבור שם בכפר סילואן, קרוב להר הבית] שנהגו לא לעלות להר מחמת הטומאה.

◊ במעשי למלך [הל' בית הבחירה פ"ז הט"ו] מביא את המנהג שלא לעלות, ושואל למה א"א לתקן בטבילה וכו', ומביא לתרץ ע"פ החזון נחום מפני שכולנו מוחזקים בזיבה, ואין בקיאים בטהרה.

◊ כתב בעבודה תמה [בנעילת שערים שם], "והרי בודאי שלא דרכה שם רגל יהודי יותר מאלף שנה... שהיו נוהגים לילך שם מפני הטומאה... כמו שעוד היום נוהגים ללכת בכל המקומות שהם מסופקים שמה הוא מהר הבית."

◊ מהר"ם חאגיז [בספר פרשת אלה מסעי – על עניני מקדש וירושלים] כתב שהסולטן סלימאן הגדול בן סאליס, הוא אשר גילה את הכותל המערבי תחת להר האשפה אשר שפכו הרומיים עליו. וקרא ליהודי העיר והציע להם לבנות את הבית מחדש על חשבוננו. ובכו היהודים וסירבו לו, ואמרו שקבלה בידינו שירד בנוי מן השמים, ואין ברשות ישראל לבנותו עד שיהיו נגאלים. והוסיף מהר"ם שזה אמרו לו כדי לפייסו, והטעם האמיתי הוא מחמת שאין הם עולים לשם מחמת הטומאה.

◊ השר הצדיק משה מונטיפיורי באחד מביקוריו בירושלים, עלה להר הבית ועשה נגד רצון היהודים שהתריעו בו שלא לעלות, כמנהג העיר אז. והעידו שרבה של ירושלים הגאון ר' שמואל סלנט הוכיח אותו על פניו, והתנצל השר בדמעות שלא ידע שיש ע"ז איסור תורה, והוא חשב שהאיסור נובע מצד הישמעאלים, וכיון שקיבל רשות לעלות, שמח לקיים המצוה. והיו מאנשי ירושלים שרצו לנדותו והגר"ש סלנט והגר"מ אויערבך גערו בהם אחר שהוכרר להם שעשה כשגגה ובתמימות. [המעשה מופיע בסגנונות שונים בספרים; שערי ירושלים שער ה', וילקט יוסף מחב' י"ג סי' קל"ד – תשובה מאת הרב שלום לייב אייזענבך, לשד השמן – בקונטרס לקדושת המקדש בסוף הספר, בשם הרי"מ ט].

מכל אלו והרבה מקורות אחרים רואים שכבר לכה"פ כשבע מאות שנים [מימי הכפתור ופרח] המנהג מוחזק בירושלים ע"פ גדולי עולם שחיו בו, שקבלו על עצמם באיסור גמור לעלות להר הבית כלל. ולכן, אף אם לו יצויר שיבוא אדם שיש לו מסורת אמת על מקום המקדש ויודע לשמור עצמו בטהרה [והרי זה לא יתכן כלל לפי מש"כ], עדיין האיסור במקומו עומד, וכל העובר על דברי חכמים פורץ גדר ישכנו נחש.

ולסיום, נצטט את דברי התוספתא [שבועות פרק א' הלכה ב'] בחומר הנורא של טומאת מקדש וקדשיו 'דיה ר"ש אומר קשה טומאת מקדש וקדשיו מכל עבירות שבתורה שכל עבירות שבתורה מתכפרות בשעיר אחת [שעיר המשתלח ביוה"כ] וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בל"ב שעירין [12] של ראש חודש, 7 פסח, 1 שבועות, 1 עם ב' הלחם, 1 ר"ה, 1 יוה"כ, 1 שעיר יוה"כ, 7 סוכות, 1 שמיני עצרת, סה"כ 32] כל עבירות שבתורה מתכפרות פעם אחת בשנה וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בכל חודש וחודש שנאמר [יחזקאל ה' י"א] לכן חי אני נאום ה' אלקים אם לא יען את מקדשי טמאת וגו' קשין הן שקוצין ותועבות שעשית וטומאת מקדש וקדשיו קשה מכולן".

איתא בספר חסידים [סי' ר"ט] "כי לא נהגו נכרים קלות ראש וביזיון בבית ה', עד שנהגו בו ישראל שנאמר [ירמיהו ז' י"א] המערת פריצים היה הבית הזה, ואח"כ וארוה כל עוברי דרך [תהלים פ' י"ג] וכו'". ופשוט הדבר, שאם קלות ראש שנהגו ישראל בבית גרם לחורבנו, ק"ו שיעכב את בנינו. נמצא שהעולים להר, לא רק שאינם מכבדים ויראים את מקומו, ואינם ממהרים את בנינו, אלא אף הם הגורמים לעכב את בנינו יותר, ומחזקים ידי העכו"ם לפרוץ בה פרצות, השי"ת יצילנו ויכפר חטאותינו.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבֵנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ, וְשֵׁם נֶעֱבָדְךָ בְּיָרָאָה פִּימִי עוֹלָם וְכִשְׁנֵי קְדֻמוֹנוֹת. וְעֲרָבָה לָהּ מִנְּחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם, פִּימִי עוֹלָם וְכִשְׁנֵי קְדֻמוֹנוֹת.